

Cultură și interculturalitate în accepțiunea secolelor I-IV d.Hr.

A defini cultura înseamnă a defini însăși condiția umană în unitatea și varietatea ei. Prin cultură, omul își depășește mediul și dă sens vieții sale prin accentul pus pe spirit, pe ideea de creație și de creștere continuă. Conceptul de cultură, pentru a fi bine cuprins, cere o perspectivă interdisciplinară care ar fi capabilă să descifreze diversele sale aspecte și implicații socio-umane.

Noțiunea în sine îndeamnă la un timp de meditație, de descoperire a adevăratelor sale implicații, drept pentru care termenul are valoare prin sine însuși și oferă valoare prin sfera obiceiurilor, tradițiilor, credințelor, năzuințelor, atitudinilor, indiferent de domeniul supus discuției. Cultura înseamnă un complex infinit de adevăruri, un mănunchi de simțiri perene ce pot oricând constitui un exemplu. Cultura poate fi sufletul unei persoane sau identitatea unui grup, la fel de bine cum poate fi izvorul unor fundamente universal valabile. Ea ne ajută să redescoperim ceea ce am pierdut, să intrăm în legătură cu divinitatea, grație puterii comune trupești și spirituale ce este atât de bine valorizată.

În raport cu personalitatea umană, cultura reprezintă tot ceea ce omul a dobândit în calitatea lui de membru al unui grup social, un sistem de idei, de modele comportamentale și reacții caracteristice pentru modul de viață al unei societăți. Ea definește astfel sintetic modul uman de existență și este simbolul forței creatoare a omului. Ea reprezintă un adevărat sistem de valori. Societate, mediu social, natură umanizată, raționalitate, mediu tehnic, gândire simbolică? Un singur termen a fost găsit pentru a defini sintetic acest univers: cultura.

De obicei, când vorbim de cultură, întreaga noastră imaginație se îndreaptă către ceea ce este bun, frumos, armonios. Să nu uităm însă că s-au păstrat o serie de lucruri și au apărut nenumărate lucrări care, deși poartă amprenta unor momente negre din istoria omenirii, ele au devenit adevărate valori tocmai pentru faptul că denunță cu tărie cele întâmplate. Cultura devine astfel cea care dă sens istoriei și vieții întrucât e calea care învață și transmite ceea ce va fi mâine. Numai așa omenirea a reușit să ajungă la un anumit nivel care să-i crească speranța și să o hrănească cu idei și fapte deosebite.

E adevărat că e foarte ușor să vorbești la general când știm, de fapt, că pe întregul glob, avem de-a face cu o multitudine de reacții și identități culturale care, deși îmbogățesc sfera noțiuni de cultură, fac aproape imposibilă încercarea de cuprindere și de înțelegere a conținutului acestora.

De aceea am folosit încă de la început noțiunea de interdisciplinar, pentru a o lega de cea de interculturalitate care se impune tocmai datorită diversității culturale. Cele două aspecte nu fac decât să caute puncte comune, soluții care să rezolve situații nu numai la nivel științific, de cercetare, dar și la nivel interuman.

Interculturalitatea este dialogul, comunicarea, împreună-lucrarea, ce se stabilesc între identități mai mult sau mai puțin apropiate, în dorința de a înlătura orice barieră dacă nu materială, teritorială, cel puțin interioară, spirituală. Această nouă noțiune sau chiar disciplină - dacă putem să o numim așa -

acționează în folosul îmbogățirii culturii care-și poate deschide noi orizonturi prin conlucrarea neîncetată între oameni pe cât de diferiți pe atât de apropiați și de motivați.

Dacă ne gândim la realitățile perioadei analizate, ne dăm cu ușurință seama că existența unei singure entități politice a creat, vrând-nevrând, oportunități deosebite pentru manifestarea interculturalității.

Dominată politic de lumea romană, Europa începutului de prim mileniu, nu cunoștea delimitări teritoriale. O separație se va impune însă cu timpul, și aceasta mai ales la nivelul culturii și mentalității. Deși unite de același imperiu etern, cele două lumi delimitate în Est și Vest își vor pregăti cu timpul marea confruntare. Cu toate acestea, moștenirea culturală va fi una comună întregii Europe așa cum cele două culturi se intercondiționează, se construiesc reciproc.

Antinomia culturilor nu face imposibil dialogul, ci, din contră „o cultură nu se poate dezvolta decât prin dialog cu alte culturi, chiar dacă ele sunt antinomice...”¹ Asia-Europa, Orient-Occident, iată dualitatea lumii creatoare de cultură. Perioada secolelor I-IV va rămâne însă nu numai teatrul marilor confluente culturale ale antichității, ci și timpul în care această cultură antică cunoaște din nou creația.

Istoria educației în antichitate nu poate lăsa indiferentă cultura noastră modernă: ea evocă originile directe ale propriei noastre tradiții pedagogice. Noi suntem greco-latini; esențialul civilizației noastre a izvorât în întregime din civilizația lor, adevăr ce se verifică prin excelență în sistemul nostru educativ. Această realitate dezbracă pe omul modern de acea suficiență naivă ce-l împiedică să-și imagineze că a putut exista un alt mod de a fi decât al lui.

Viața în declin a școlii antice, după ce s-a prelungit uneori în tenebrele epocii barbare a Evului Mediu timpuriu, a sfârșit prin a se întrerupe în Occident.

Lumea antică mediteraneană a cunoscut o educație clasică, un sistem educativ coerent. Bineînțeles, acesta nu a apărut încă de la origini sub forma sa definitivă și deplin dezvoltată. Un aport foarte mare l-au avut în special Platon și Isokrates care au deschis drumul marilor realizări în domeniul culturii și civilizației. Chiar dacă nu s-a concretizat în scris, nu se poate uita nici contribuția predecesorului acestora: Socrate.

Întreaga istorie a educației antice grecești constituie o lentă tranziție de la o cultură a intelectului spre o cultură cu o dominanță militară ce urmărea formarea caracterului, dezvoltarea vigoriei fizice și a îndemnării.

Educația elenistică este chiar ceea ce trebuie să numim educația clasică: ea este cea a Întregii lumi grecești, când se stabilizează după marile aventuri ale cuceririi lui Alexandru și ale războaielor de succesiune ce au urmat morții sale. Ea rămâne în uz în întreaga lume mediteraneană, atâta timp cât aceasta are dreptul să fie considerată antică. Ea depășește în realitate epoca elenistică propriu-zisă, extinzându-se asupra perioadei romane.

Nu au existat - s-o spunem încă de pe acum - educație și chiar civilizație autonome, autentice romane: Italia, apoi, prin ea întreg Occidentul latinizat, au fost anexate ariei civilizației elenistice. Există,

---

¹ **Gheorghe Ceaușescu**, *Orient și Occident în lumea greco-romană*, Ed. Enciclopedică, București, 2000, p. 24.

desigur, o originalitate latină dar ea nu reprezenta decât un aspect secundar al acestei civilizații și nu o civilizație distinctă; educația română. Pentru Orientul grec, cucerirea romană nu a influențat serios nici civilizația, nici viața culturală, nici tradiția educativă.²

În fapt, în toată jumătatea orientală a lumii mediteraneene, educația elenistică s-a perpetuat, destinul educației clasice se prelungește de-a lungul întregii istorii bizantine, antichitatea dovedindu-se fecundă pentru întreaga noastră tradiție europeană.

Civilizația elenistică pune atâta preț pe cultură, încât în ochii ei fericirea supremă nu poate fi concepută altfel decât sub forma vieții de literat sau artist.

“Educația elenistică nu este numai o formă tranzitorie, un moment oarecare într-o evoluție continuă; este forma, stabilizată în maturitatea sa, după care s-a desfășurat tradiția pedagogică a antichității. Punct culminant al unui efort de creație prelungit pe durata a șapte secole, ea marchează un fel de palier în vârful curbei, un lung palier perpetuat timp de generații și generații, în cursul cărora metodele educației clasice se vor bucura în liniște de o autoritate indiscutabilă. Imperiul ei se întinde în spațiu, ca și în timp; ceea ce numim educație română nu este de fapt, decât o extensie, în mediul lingvistic al Occidentului latin sau latinizat, a educației elenistice. Trebuie spus mai mult: semnificația sa depășește antichitatea și istoria însăși. Poate nu s-a subliniat îndeajuns faptul că forma elenistică este cea sub care cultura antică a fost cunoscută, conservată sau redescoperită, de tradiția sau de „Renașterile” bizantine sau occidentale. În sfârșit, și mai ales, ea nu ține numai de trecut, ca o măreție sau forță dispărută: într-un anumit sens, ea nu se mulțumește să fi existat, ci rămâne mereu prezentă, mereu vie în miezul gândirii noastre. Forma ideală, transcendența față de toate realizările sale empirice, suport de valori eterne.”³

Umanismul antic pare a fi o sinteză între spiritul practic roman încununat de respect, virtute și gândirea filosofică elenă, plină de nenumărate contradicții ce solicitau gândirea. Cele două civilizații și culturi sunt fără îndoială complementare măcar din punct de vedere istoric. Dacă elenismul a pus un început indispensabil, latinii au continuat într-un nou teritoriu ceea ce experimentaseră grecii folosind caracterul, fidelitatea și virtutea romană. Atunci când elenismul era în declin datorită nereușitei militare, a apărut inspirația latină care a ridicat civilizația și cultura prin popularitatea creată în întreg Imperiul cucerit. Perioadă de aparentă decădere educațională grecească corespunde cu o explozie de evidențiere romană a elemente orientale; (este vorba de secolul al III-lea î. d. Hr. o perioadă destul de dificilă pentru orientali datorită sfârșitului campaniei lui Alexandru Macedon dar propice pentru latini care simt momentul prielnic și continuă parcă visul macedoneanul dar sub altă titulatură).

Paradoxal, relația culturală dintre romani și greci se întemeiază în primul rând pe acest contrast dintre două stadii de dezvoltare, anacronic apropiate: ceea ce numim cu naturalețe virtute romană nu este altceva decât vechea morală a cetății antice dezvoltată sub influențele firești ale noului teritoriu, morală căreia romanii îi rămâneau fideli, educați fiind și de disciplina conservată în timpul Republicii. Educația

² **Marrou, Henri-Irénée**, *Istoria educației în Antichitate, Lumea greacă*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1997, p. 340.

³ **Ibidem**, p. 341.

morală a tânărului roman era, ca și a tânărului grec, alimentată de o selecție de exemple oferite admirației sale.

Un rol deosebit în promovarea interculturalității l-a avut monahismul. Acesta a reanimat primatul celor simpli, opunându-se orgoliului intelectual pe care-l vehicula cultura antică ce era pe punctul de a sufoca, simplitatea evanghelică. Monahii vor crea adevărate programe educaționale ce se limitau la început obștii, pentru ca apoi să fie asimilate și de persoane dinafara ei. Lipsa de educație profană nu prea i-a dat multă credibilitate, însă credința și dorința de studiu au răzbătut ideile vremii.

Roma a îngăduit elenismului să supraviețuiască, atunci când era gata să se scufunde înecat de valul misticismului oriental. Niciodată Roma nu s-a opus Greciei ca spirit al distrugerii sau al creației; formele arhitecturale, reliefurile decorative sau istorice, sculptura monumentală, pictura au provenit fără îndoială din Orient, dar publicul roman era acela care le-a dat un nou avânt. Fără Roma, geniul creator al Eladei ar fi încetat tot atât de brusc cum a apărut și n-ar fi fost decât un miracol fără viitor. Roma s-a arătat a fi un adevărat avanpost al elenismului. În acest context apare inevitabilă întrebarea: **A fost Roma originală?**

Considerată “un biet district din lumea greacă, o provincie urgisită a elenismului, lipsită de geniu și ...având o acțiune mai curând nefastă decât folositoare”⁴ capitala latină și tot ce o înconjura în Occident, au fost mereu așezate în umbra Orientului.

Istoria ne arată că Roma n-a succedat cronologic Greciei⁵ ci mai degrabă civilizația sa s-a dezvoltat paralel cu elenismul. Nu trebuie uitat că statul roman, pornit lent de la cucerirea câtorva state vecine mai mult decât modeste a înglobat până la urmă aproape întreaga lume locuită a Antichității și a creat în acest context politic o civilizație materială și o cultură excepțională. La un moment dat, Roma absorbea toate forțele întregii Italii – către sec. VI î. d. Hr. – pentru ca apoi să rămână într-adevăr în urma Atenei. Însă o civilizație nu se evaluează numai în funcție de sistemele de gândire, de filosofi sau de artiști. Spre deosebire de Atena, Roma a știut să grupeze Imperiul în jurul ei. Stabilitatea cuceririlor sale a fost unul dintre aspectele cele mai importante ale istoriei și datorită faptului că alcătuiă un continent care nu era interesat prea mult de tentațiile particularismului, a individualităților. Idealul roman a fost dintotdeauna unitatea și a reușit să-l atingă prin politica aplicată de-a lungul Republicii și a Imperiului. De cealaltă parte, lumea elenă avea regatele sale care se formaseră în paguba propriilor cetăți.

Roma și-a creat Imperiul pentru că a știut să refuze concomitent monarhia și tirania. Chiar dacă Principele lua orice hotărâre, Senatul nu-l lăsa să impună o politică specific orientală în care bogăția și fastul purtau pecetea sacrificiului celor nevoiași.

Civilizația romană nu excludea rafinamentele și risipa dar nu putea depăși tehnologia modestă a orânduirii sclavagiste. De fapt, “ansamblul structural al civilizației romane a constituit înainte de toate faza finală a orânduirii sclavagiste... El nu este de conceput fără truda intensă a maselor de sclavi care au creat și

⁴ Grimal, Pierre, *Civilizația romană*, vol. II, Editura Minerva, 1973, București, p. 451.

⁵ *Ibidem*, p. 452.

întreținut civilizația romană de-a lungul secolelor. De aceea trebuie considerată ca inadecvată utilizarea unor termeni ca burghezie, națiune, capitalism, pentru a putea defini fenomene ale civilizației antice.”⁶

Pot să îndrăznesc a zice că Roma și întreg Imperiul au pierdut tocmai pe mâna celor săraci, a sclavilor care, în ultimele secole ale Imperiului, preferau să sprijine diferitele populații năvălitoare. Aceasta poate fi o explicație a ușurinței cu care unele elemente răsăritene au fost ușor acceptate în mediul occidental.

Indiferent de situație, civilizația romană a avut rolul său în pregătirea lumii pentru posteritate. Evidențiind acest lucru, un tânăr grec, Polibiul, implicat în viața tumultuoasă a sec II î. d. Hr. și acuzat a fi antiroman, a constatat: **“un grec, chiar dacă s-ar fi angajat sub jurământ și în prezența a zece martori, va găsi totdeauna mijlocul de a reveni asupra promisiunii sale, în vreme ce cuvântul unui roman va fi pentru el o lege sacră.”**⁷

Cetatea romană poate fi considerată ca o soră a polis-ului grec. În ambele țărături ale mării Adriatice, conceptul de civilizație a devenit inseparabil de cel de cetate. Cu toate acestea, romanii n-au acceptat niciodată întâietatea orașului chiar dacă s-a accentuat mult pe urbanizare. Tradiția era bine conservată prin elementele rurale. Ei au considerat statul ca mediu moral, religios de manifestare a individului care nu-și găsea locul în oraș, dimpotrivă se simțea chiar exilat.

Sentimentul nutrit față de zei este “ mai imediat și mai autentic, printre plante, la marginea izvoarelor și râurilor, decât în templele cele mai mărețe din orașe.”⁸ Grecii meditează mai mult când e vorba de divinitate, trec din concept în concept și prin diverse speculații, în timp ce un roman religios va căuta valențele divine numai în trăirile imediate. Pentru el, religia oficială a fost totdeauna depășită de actele individuale și de pietate. Sentimentul religios era condiționat de ideea și de manifestarea comunitară a cetății. Când e vorba de religie totul este legat de manifestarea unui raționalism moral care nu exclude credința în supranatural.

Foarte deschis, latinul era pregătit să accepte misticismul oriental, reminiscențe îndepărtate sau aporturi moderne. Toleranța sa dispărea numai atunci când ordinea, stabilitatea politică și socială, respectul, fidelitatea, erau amenințate. Mereu se găseau compromisuri pentru a nu se primejdi cetatea. Date fiind aceste realități fundamentale de mentalitate, Roma a devenit cu mult înaintea creștinismului un spațiu al umanismului.

Disciplină, respect, fidelitate față de cuvântul dat iată care era idealul roman. Aceste coordonate domină toate aspectele vieții: militar, familial, economic, social. Pentru un latin, nimic nu este mai important decât buna reputație din timpul vieții.

Cu toate acestea, se observă o tendință, o predispoziție spre elementele grecești, chiar dacă poate nu se urmărește cu prisosință acest lucru. Mai mult ca sigur, latura mai puternică, mai bogată, a reușit să se impună. Este dacă vreți acel proces numit astăzi aculturație – preluarea de către populație a unor elemente de cultură sau a întregii culturi a unui popor aflat pe o treaptă superioară de dezvoltare.

⁶ Grimal, Pierre, *Civilizația romană*, vol. I, Editura Minerva, 1973, București, p. XIII.

⁷ *Ibidem*, p. 90.

⁸ *Ibidem*, p. 456.

Unificarea culturală era probabil doar un ideal întrucât provinciile erau legate de tradițiile și specificul lor. Odată cu trecerea timpului, creștinismul a câștigat mult inimile oamenilor și în partea vestică a Imperiului roman. Nu că ar fi ceva ieșit din comun dar, luând în considerare religia utilitaristă a romanilor, înclin să cred că procesul de aculturație și-a văzut liniștit de drum de vreme ce s-au produs astfel de schimbări în interiorul romanității. Nu e ușor să lași în spate o oarecare tradiție, cultură, și să te “hrănești” cu promisiunile și speranța unei noi trăiri. Fără îndoială că, urmând opinia lui Denis de Rougemont⁹ dar extrapolând-o la perioada primelor secole, unitatea greco-latină a stat mereu sub semnul transcendentului, în grija unui Dumnezeu care nu putea decât să pună în aplicare exemplul Său; Unul dar Întreit, Același dar Divers.

Dacă se limita la impunerea unei organizări politice și a nenumărate legi, fără a se uita și la partea spirituală, Imperiul Romei nu era decât o cucerire efemeră. Adevărata sa măreție constă în capacitatea sa de iluminare spirituală. În Occident, această predispoziție a deschis imense porți tuturor formelor de cultură și de gândire și, în Orient, a permis comorilor de spiritualitate și de artă elinice să supraviețuiască și să conserve virtutea lor fertilizantă.¹⁰

Spiritul roman e cel care nu s-a împăcat cu definiții generale, abstracte, fapt pentru care ei au remodelat de multe ori idei filosofice primite din Orient – stoicismul – sau au explicat unele noțiuni, dezvoltând astfel vocabularul latin. Meritul lor este cu atât mai mare cu cât aceste cuvinte create de ei se află la baza mai multor limbi de circulație europeană.

Înainte ca influența orientală să se accentueze, viața romanilor era una învăluită în simplitate dar dominată de cultul curățeniei și al disciplinei. Ne dăm seama de aceste aspecte atunci când auzim că mari personalități și oameni de stat nu-și construiau case luxoase. Influența estică i-a făcut să se îndeletnicească cu astfel de lucruri în special după sec. I.

În Imperiu era o adevărată circulație de intelectuali și profesori care aduceau noi idei și modele. E adevărat că ai au găsit la Roma un auditoriu atent, interesat, care le oferea satisfacția muncii. În ciuda acestei reale primiri de noi concepții, Pierre Grimal insistă asupra originalității de substanță a culturii și literaturii latine în raport cu prelucrarea exterioară a unor structuri de origine elenă. Civilizației romane originale i-a corespuns o cultură romană originală.¹¹ Este semnificativ că romanii au vrut să îmbătrânească Roma și astfel s-o integreze în istoria cea mai veche a lumii mediteraneene.¹² Mereu se urmărea afirmarea Romei tocmai din această concurență cu elenismul.

Atât în est cât și Vest, cuvântul de ordine era fără îndoială cetatea. Gânditorii greci, mai ales începând cu Socrate, au tins să se elibereze de structurile acesteia, ceea ce întărea tentația pentru anarhie și pentru o gândire neunitară. Aceasta îi deosebea mult de latini care aveau un spirit comunitar și erau incitați

⁹ **Hauser, Prof. Dr Martin**, *Quelques obstacles à franchir sur le chemin d'une interculturelle heureuse pour l'Europe*, Curs, Catedra pentru schimburi interculturale și interreligioase București, 2003, Departament UNESCO, p. 2.

¹⁰ **Grimal, Pierre**, *Civilizația romană*, vol. I, Editura Minerva, 1973, București, p. 207.

¹¹ **Ibidem**, p. 395.

¹² **Ibidem**, p. 404.

de aceleași idei de disciplină, respect, fidelitate, cumulate pentru binele cetății. Probabil elinul era dornic de o evidențiere individuală care să-i păstreze numele pentru posteritate.

Este adevărat că această mândrie și ambiție estică au dat lumii sisteme de gândire care s-au transmis până astăzi. Orientul și în special Grecia au accentuat interesul pentru spirit, pentru misterul uman, iar individualitățile au constituit o politică a existenței lor. Prin stoicismul care va cuprinde încetul cu încetul și Occidentul, acest mod de gândire va influența și viața latină.

Este curios totuși că, în educația individului, raționalitatea atât de mult activată în Orient prin gândirea lui Platon (cerea pentru formarea culturii personale o muncă serioasă, îndelungată) va deveni peste câteva secole, conștiință și viață occidentală. Avem în vedere aici atitudinea culturală a Sf. Augustin, care la distanță de opt secole, va trasa în *De Ordine*, o schemă paralelă a culturii filosofice, va redescoperi și același program (matematică și dialectică) și aceeași exigență: sau urmați acest lung itinerar, sau renunțați la tot.¹³

Perioada secolelor I-IV se caracterizează printr-o imensă „răscruce culturală”, spațiul european modelându-se între două mari paradigme culturale – cea latină și cea greacă, unite pentru aproape un mileniu de religia creștină. Pe de altă parte, zona răsăriteană influențată puternic de Orient este frământată la rândul ei de dualitatea dintre vechea cultură clasică grecească și cea nouă socotită decăzută și puțin valoroasă.

Totuși, privind obiectiv cultura, ca sumă a valorilor spirituale și materiale împărtășite omogen de o comunitate sau societate umană și menite să aducă bunăstarea și împlinirea omului, constatăm pentru secolele I-IV un fenomen de intensă interculturalitate, deseori obturat de ciocnirea civilizațiilor de atunci. (ex.: persecuțiile împotriva creștinilor sunt o reacție a imperiului la presupusul pericol pe care aceștia l-ar fi reprezentat pentru civilizația romană).

Cele mai bune exemple concrete de succes al dialogului intercultural le reprezintă primele două sinoade ecumenice prin care adevărul de credință devine universal, prin care religia se transformă într-un canal unic de comunicare a valorilor vechi sau noi, locale sau imperiale, antice sau nou apărute – creștine.

Entuziasmul botezului creștin devine un act firesc de aculturație iar creștinismul un model optim de comunicare culturală, el fiind atât cauza cât și scopul, atât metoda cât și mijlocul dialogului. Sfânta Scriptură s-a arătat a fi un adevărat focar în promovarea interculturalității, lucru demonstrat atât de bine de provocările cărora le-a dat curs de-a lungul anilor, atât în Apus cât și în Răsărit. În ciuda unor diferențe apărute, ea a dat curs dezvoltării artei, literaturii, criticii, muzicii religioase, etc.

Prin definiția ei, cultura are nevoie de confruntarea cu o altă cultură pentru a se defini pe sine și a-și identifica valorile. De aceea putem spune că fenomenul de fuziune și de condiționare reciprocă petrecut în perioada tratată nu este altceva decât o evoluție benefică, o optimizare a dialogului intercultural, care se concretizează în promovarea valorilor antice. În acest sens se afirmă

---

¹³ **Sfântul Augustin**, *De Ordine*, II, 18, (47), apud **Marrou, Henri-Irénée**, *Istoria educației în Antichitate, Lumea greacă*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1997, p. 132.

că lumea bizantină a cunoscut pe Platon cu mult mai bine decât Occidentul și dacă Occidentul l-a cunoscut, a fost prin arabi și pentru că arabii au fost inspirați de literatura bizantină.¹⁴

O dovadă în plus că numele și învățătura marilor gânditori ai Antichității nu au fost uitate o constituie faptul că Cicero avea amenajate pe domeniile sale, două terase: una se numea Academia și făcea trimitere la Platon, cealaltă Lyceul și amintea de Aristotel.¹⁵ Deci, gustul vieții intelectuale a rămas viu și a fost transmis cu mult interes posterității.

Privind în ansamblu, primele secole de după Hristos se arată ca o manifestare fragilă a elementelor romane culturale originale, dată fiind situația socio-politică și religioasă a timpului.

“Originalitatea culturii romane constă în eclecticism și într-un fel de liberalism, în disponibilitatea de a accepta și de a asimila concepții și forme noi, în religie, artă, literatură, filozofie. Viața intelectuală și artistică a romanilor este în mod esențial de proveniență greacă... urmează cu toată considerația modelele și tiparele culturii grecești... Genul roman a fost lipsit de curiozitatea intelectuală foarte vie, de orizonturi intelectuale foarte largi, de zboruri foarte libere ale fanteziei de o sensibilitate artistică deosebită; el a fost totdeauna atent la realitate și la pragmatism, la soliditate și la eficiență... Romanii au transmis Europei moștenirea civilizației și culturii Antichității, foarte potrivit numită greco-romană.”¹⁶

Prin aceste argumentări, Occidentul nu face decât să-și consolideze poziția de intermediar al culturii elenistice care, de atunci, îmbogățește lumea și dă posibilitatea unor noi creații celor ce o vor cunoaște.

“Mergând astfel, înapoi în timp, dăm până la urmă de problema originilor și atunci înțelegem lesne că în cazul culturii latine nu e vorba de o creație originală ci de un simplu împrumut din civilizația elenistică”.¹⁷

Cine ar putea nega importanța covârșitoare a acestei perioade ce pune început văzut creștinismului și prin el unei noi atitudini față de om, față de viață ? Orice persoană, indiferent de natura sa religioasă sau de apartenența sa intelectuală, nu ar putea neglija faptul că timpul în care trăim poartă amprenta vremurilor ce se mișcă în jurul anilor 100.

Întreg teritoriul, pe atunci roman, a lăsat fermentul pentru o altă continuare a realităților din acest spațiu european ce caută acum refacerea teritorială din primele secole dar cu alte mijloace; manifestările culturale ulterioare poartă în mare parte emblema acelor veacuri, în special în domeniul teologiei care trăiește prin scrierile și formularea doctrinară a Sfinților Părinți. Celelalte domenii: tehnic, literar, filosofic, politic, etc, au trecut și ele prin încercările primelor secole care le-au călit și le-au dat puterea de a continua ceea ce au primit din antichitate însă sub noua experiență a timpului.

¹⁴ **Iorga, Nicolae**, *Sinteze bizantine*, Editura Minerva, București, 1972, p. 84.

¹⁵ **Grimal, Pierre**, *Civilizația romană*, vol. I, Editura Minerva, 1973, București, p. 296.

¹⁶ **Drimba, Ovidiu**, *Istoria culturii și civilizației*, volum 3, București 2001, Editura Vestala și Saeculum I.O. , p. 342.

¹⁷ **Gwynn A.**, *Roman Education, from Cicero to Quintilian*, Oxford, 1926, pp. 11- 58, apud **Henri Irénée Marrou**, *Sfântul Augustin și sfârșitul culturii antice*, București, Humanitas, 1977, p.22

Avem în prim plan o nouă formă de spiritualitate, un nou sens al teologiei, o nouă formă de arhitectură, un nou sens al istoriei.

În secolele I – IV, cultura e o mărturie vie a tuturor valorilor materiale și spirituale pe care timpul și oamenii le-au conservat în funcție de posibilități. Nu putem ignora aici șocul incipient al întâlnirii celor două istorii și tradiții și, de asemenea, trebuie să recunoaștem plusul de influență grecească ulterioară. E o adevărată problematizare susținută în toate ramurile datorită modului de viață și de gândire al grecilor, mereu interesați de discuții filosofice. În același timp, cultura e pragmatismul și raționalitatea romană care se văd oarecum depășite de transcendența divinității, gândirii și imaginației, ceea ce dă naștere unui mare câștig, tocmai datorită împreunării celor două laturi.

E un nou început în istoria umanității datorită diversității elementelor cuprinse într-un teritoriu foarte larg. Cultura devine parte din viața oamenilor, care, indiferent de posibilități și de implicații, au contribuit la evidențierea unor noi trăiri, unor noi elemente, datorate diverselor apropieri de obiceiuri, de tradiții. Nu avem neapărat în vedere numai problemele legate de creștinism dar trebuie să fim conștienți că lipsa de libertate a celor ce susțineau noua religie a influențat negativ posibilele opere culturale în toate domeniile. Apusul trăiește de acum o nouă realitate pe care și-a asumat-o în timp și a dezvolta-o treptat grație accesului la gândirea răsăriteană a cărei trăsătură fundamentală era modernitatea. E la fel de adevărat că, la rândul ei, cultura apuseană a avut rolul ei în promovarea valorilor răsăritene care nu au mai fost nevoite să se limiteze la un anumit teritoriu. Poate acest lucru a contat cel mai mult la nașterea ideii de civilizație europeană ce pare a reveni cu interes odată cu noile programe și proiecte contemporane.

Să fie doar un accident întregul parcurs al istoriei sau e o confirmare a așteptărilor și implicațiilor umanității ? O privire de ansamblu asupra culturii și civilizației ne poate un răspuns care să ne edifice în căutările noastre și în ceea ce privește implicațiile sociologice ale interculturalității.

E adevărat că sociologia a apărut ca disciplină cu mult după secolele pe care le-am tratat dar aceasta nu înseamnă că timpul care se mișcă în jurul venirii lui Iisus Hristos a fost privat de interesul pentru existența unor bune relații între membrii comunității, indiferent de statutul lor. Să nu uităm că sclavii romanilor, care au avut aportul lor la dezvoltarea lumii latine, erau tratați (în mare parte) așa cum se cuvine chiar și din punct de vedere cultural, având voie să participe la spectacole, folosindu-și timpul și prin accesul la cultură.

Societatea se manifesta diferențiat în funcție de păturile create prin accesul la cultură, acces ce depindea și de starea materială. În aceste condiții și într-un astfel de spațiu diversificat și divers ca manifestări și trăiri, interculturalitatea, cu tot ce implică ea, rămâne ca o directivă pentru secolele viitoare. După opinia mea, ne aflăm în perioada în care, chiar dacă acest termen nu era descoperit, el se manifesta grație realităților politice, culturale, sociale ce implicau întâlnirea unui număr mare de culturi, tradiții, obiceiuri, trăiri. Realitatea acestui lucru nu poate fi ignorată, mai ales pentru că se vorbește de fermentul roman politic și militar care a cuprins aproape tot teritoriul cunoscut până la acea vreme.

Pentru perioada analizată, problematica interacțiunii sau a apropierii dintre cultură și sociologie, naște diferite întrebări legate de realitatea, necesitatea, durabilitatea, etc., raportului dintre ele. Fără îndoială că ținta o reprezintă Atena și Roma ca centre pentru teritoriile în care se află.

În ceea ce privește comunicarea dintre ele, este interesant de evidențiat continuitatea elenismului prin elementul roman. Autorii latini au reluat cu plăcere genul grec al dialogului, dialectica platoniciană, însă, după ce l-au supus unor transformări. E necesar să specificăm că, de multe ori, literatura latină poartă greutatea unui mixt, a unui amalgam al trăsăturilor societății grecești cu unele particularități romane.¹⁸

Nu trebuie să ne închipuim că latinii au fost foarte încântați de influențele grecești sau că abia au așteptat să intre în atmosfera lor. Familiile tradiționale au opus o serioasă rezistență invaziei gândirii grecești.¹⁹ Acest lucru se observă și din adaptarea termenilor.

Oamenii modești erau și ei dornici de dialog, chiar dacă nu erau la zi cu toate problemele. Așa se explică forfota zilnică a orașului, plin mereu de oferte noi, din toate domeniile. Prestigiul culturii grecești a cucerit repede aristocrația, chiar dacă structura romanilor nu era obișnuită cu speculații abstracte. Ea se simțea atrasă de trăirea stoică care cerea întărirea voinței, optimismul, responsabilitatea și o conturată raționalitate ca bază a lumii.

Orientul secolelor I-IV d. Hr. pare unul ușor de abordat tocmai pentru că s-ar manifesta ca o continuare firească a elenismului aflat acum sub conducere romană. Sub o nouă stăpânire, moștenirea elină își caută drumul său firesc într-o lume romană neașteptat de interesată de mirajul oriental.

Scop, necesitate - accentul pus pe cultură era atât de mare încât ea putea duce la nemurire. Viața culturală apărea ca un reflex pe acest pământ, un preludiv al vieții fericite a sufletelor favorizate de nemurire. Un aspect cultural important legat de Apus este acela că aproape fiecare cetățean știa să scrie, să citească, ceea ce făcea ca analfabetismul să fie de proporții reduse. Prin educația sofistă se urmărea să se facă din elevii, buni cetățeni, capabili să-și conducă bine propria casă și să gireze cu o maximă eficiență problemele de stat: ambiția era aceea de a se deprinde arta politică.

Specificitate culturală cu implicații sociale— educația romană era adresată, în special, elitelor, pe când cea romană viza întreg poporul, fără diferențiere. În Orient, la șapte ani împliniți, copilul intra direct în mâinile statului de care depindea până la moarte. Educația propriu-zisă dura între șapte și douăzeci de ani; ea era pusă sub autoritatea directă a unui magistrat special. Copilul era introdus în formațiile de tineret. Se încuraja o educație colectivă, care smulgea copilul din familia sa pentru a-l face să trăiască într-o comunitate de tineri. Trecerea este progresivă. Familia nu putea constitui un cadru pentru educație. Educația era, în principiu, mai puțin o învățătura și mai mult o îndoctrinare.

Cum era văzut ansamblul general a ceea ce noi numim cultură la începutul secolului I ? În general, răsăritul își caută originile culturale în ceea ce se numea generic „Orient” și își descoperă vocația europocentristă. Cultura își găsea spațiul în lumea civilizată. Desigur ea își avea o origine, și opera o anumită împărțire a lumii. Pentru un istoric grec de la confluența dintre cele două ere, cum este Diodor de

¹⁸ Grimal, Pierre, *Civilizația romană*, vol. I, Editura Minerva, 1973, București, p. 216.

¹⁹ *Ibidem*, p. 211.

Sicilia, leagănul culturii și civilizației este văzut ca fiind Egiptul.²⁰ Grecia își va reclama mereu universalitatea culturală. Cultura îi va deosebi pe greci de barbari, iar lumea va fi împărțită în funcție de acest criteriu.

În viziunea romanilor occidentali din această perioadă există „două perioade distincte în istoria greacă: vechea Grecie, demnă de toată admirația, și Grecia nouă, pe care romanii au disprețuit-o. Cezura dintre cele două perioade distincte s-a produs în vremea lui Alexandru Macedon. Macedoneanul este responsabil de decăderea Eladei”²¹

Toate aceste aspecte au avut influența și durabilitatea lor de-a lungul veacurilor, de vreme ce trăim acum sub amprenta antichității cu tot ce a creat ea prin drept și prin celelalte discipline, aspecte, aparținând culturii și civilizației. Ținând cont de aceste lucruri, scopul vădit al interculturalității este acela de a apropia și nu de a desparte, de a împlini și nu de a distruge, urmând exemplul plinirii vremurilor prin venirea lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Întrupat.

---

²⁰ **Gheorghe Ceaușescu**, *Orient și Occident în lumea greco-romană*, Ed. Enciclopedică, București, 2000, p. 12.

²¹ **Ibidem**, p. 108.